

האם יש סיכוי להסדרת היחסים בין לבנון לישראל בעיתוי הנוכחי?

אורנה מזרחי

פתיחתו של המשא ומתן בין ישראל ללבנון על סימון הגבול הימי מהווה ציון דרך חשוב בהיסטוריה היחסים בין המדינות ומעוררת שוב את השאלה האם הסכמה בנושא זה עשויה לחולל שינוי אסטרטגי ביחסים בין שתי המדינות. זאת בעיקר על רקע "הסכמי אברהם" ונוכח מצבה הקשה של לבנון, המשוועת לסיוע חיצוני מארצות הברית ומדינות מערביות נוספות. ואולם בחינת יחסי הכוחות הפנימיים בלבנון מובילה למסקנה, כי הסיכוי לכך נמוך ביותר בעת הנוכחית, במיוחד כל עוד חזבאללה שומר על מעמדו המיוחד בלבנון כבעל כוח צבאי עצמאי והשפעה על תהליכי קבלת ההחלטות. למרות זאת, על ישראל לנסות ולמצות את ההזדמנות שנוצרה עקב השינוי בגישת לבנון ולבקש להוסיף כהתניה לסיוע המערבי את גיבושה של 'מפת דרכים' לפתרון המחלוקות בינה לבין ישראל, כדי ליצור יציבות ביטחונית באזור. בצד זאת מוצע לקדם שיח עם האוכלוסייה הלבנונית על כל עדותיה - מעל ראשו של חזבאללה.

הרעיונות בדבר קידום מגעים להסדרה כוללת של היחסים בין ישראל ללבנון אינם חדשים ועולים על הפרק, הן בעתות מתיחות והסלמה, והן בנסיבות של שינוי לטובה ביחסיה של ישראל עם מדינות בזירה האזורית. הטענה העיקרית המושמעת ביתר שאת מאז נסיגת ישראל מלבנון ב-2000 היא, כי למעט האיום שמייצר חיזבאללה, בין ישראל ללבנון קיימות מספר מצומצם של מחלוקות, הניתנות לפיתרון (מים, גבולות, פליטים פלסטינים), וכי מרבית האוכלוסייה בלבנון איננה עוינת את ישראל. וכך, מצב המלחמה ביניהן נובע בעיקר מאינטרסים זרים: בעבר הנוכחות הפלסטינית, לאחר מכן ההשפעה הסורית ובעשורים האחרונים עליית חזבאללה, שהפך לגורם הכח החזק והמשפיע ביותר בזירה הלבנונית ופועל בשירות איראן.

אמנם לישראל וללבנון ניסיון ארוך שנים של מגעים ישירים ועקיפים, הן עם גורמים לבנוניים רשמיים והן עם נציגי העדות השונות, בעיקר בעקבות עימותים צבאיים ולרוב בשושבינות ארצות הברית והאוי"ם. בעבר אף גובשו הסכמים, הסדרים והבנות, שרובם המכריע אמנם לא האריך ימים והם הופרו במוקדם או במאוחר לאחר השגתם. הבולטים שבהם: הסכם שביתת הנשק (מארכס 1949 – לבנון הייתה המדינה הערבית הראשונה שהסכימה לחתום על ההסכם); הסכם השלום לאחר מלחמת לבנון הראשונה (17 במאי 1983), שבוטל על ידי ממשלת לבנון תחת לחץ סורי; ההבנות הבלתי-כתובות בעקבות מבצע "דין וחשבון" (1993); ההבנות הכתובות בעקבות מבצע "ענבי זעם" (1996); והמגעים לגיבוש הסכמה על יציאת צה"ל מלבנון (1999-2000), אשר כישלונם הוביל להחלטה הישראלית ליציאה חד צדדית מרצועת הביטחון (מאי 2000). לבנון לא הסכימה ב-2000 ליטול חלק בסימון "הקו הכחול", שגובש על ידי צוות של האוי"ם ואשר מהווה עד היום את קו הגבול בפועל. כן התקיימו מגעים עקיפים לגיבוש החלטות מועצת הביטחון בנושא לבנון, ובעיקר החלטה 1701 מ-2006, ומאז סיומה של מלחמת לבנון השנייה פועלת ברציפות ועדה משותפת של הקישור הצבאי, בהשתתפות נציגי יוניפי"ל, צבא לבנון וצה"ל, העוסקת בסוגיות של משטר הגבול, ובמסגרתה אף התנהל בזמנו משא ומתן, שלא צלח, על חלוקת הכפר ע'ג'ר.

הסיבות לסיכוי, לכאורה, להסדרת היחסים בין ישראל ללבנון

ניתן לטעון, כי לנוכח השינויים בסביבה האזורית (חולשת הציר השיעי מצד אחד, וההסכמים החדשים של ישראל עם מדינות ערביות, מצד שני), כמו גם המצב הפנימי הקשה בלבנון, נוצרה הזדמנות לקדם שינוי אסטרטגי ביחסי שתי המדינות:

- **קריסת לבנון**, המצויה במשבר משולש - כלכלי; פוליטי ובריאותי, אשר החרף בעקבות האסון בנמל ביירות (4 באוגוסט). זה המשבר החמור ביותר שידעה לבנון בעשורים האחרונים, והיא זקוקה נואשות לסיוע חיצוני מאסיבי. מדינות ערב ומרבית הגורמים הבינלאומיים אינם מוכנים ו/או יכולים לשאת לבדם בנטל הכבד של הסיוע, ועל הפרק יוזמה שמקדמים גורמים במערב, בהובלת נשיא צרפת, עמנואל מקרון, והממשל האמריקאי, לגייס חבילת סיוע והלוואות ללבנון, תוך התניית העברתה ברפורמות כלכליות ופוליטיות. בישראל יש המציעים לשלב בין ההתניות גם הבנות לגבי הממד הביטחוני והיחסים עם ישראל, אולם נראה כי הדרך להשגת יעד זה עוד ארוכה.
- **הסכמי השלום החדשים של ישראל עם מדינות ערביות**, בדחיפת הנשיא דונלד טראמפ, מהווים תפנית אסטרטגית ביחס לישראל בזירה הערבית ויש בהם כדי לתת לגיטימציה לכל גורם ערבי נוסף, שיבחר לנהל מגעים עמה. הסכמים אלה מבליטים את היתרונות הגלומים בקשרים עם ישראל, שגם לבנון יכולה ליהנות מהם, בפרט על קבלת סיוע מידי מארצות הברית וגורמים מערביים נוספים, וכן תמורות אפשריות מקשרים עם ישראל, שיסייעו לכלכלה הלבנונית בתחומי אנרגיה (גז וחשמל); חקלאות; מים; בריאות; תעשיות; תיירות.
- **מצוקתם של חזבאללה ואיראן** – מאז מעורבות חזבאללה בלחימה בסוריה וביתר שאת בשנה האחרונה, הארגון נתון בקשיים פיננסיים הולכים וגוברים. לקריסת הכלכלה הלבנונית, המשפיעה גם עליו, יש להוסיף את הגברת הסנקציות הישירות מצד ארצות הברית על הארגון, על הגורמים המסייעים לו בלבנון (הבנקים; השרים השיעים), ועל פטרונותו איראן, אשר צמצמה גם היא את הסיוע לארגון. מעבר למצוקה הכלכלית, חיזבאללה נוחל גם כשלונות במערכה המדינית נוכח ההיענות המתרחבת לדרישה להגדירו כארגון טרור על רכיביו הצבאי, הפוליטי והאזרחי, שאלה מצטרפות למדינות נוספות (ארצות הברית, הולנד, בריטניה, קנדה, מדינות המפרץ) ולאחרונה גם גרמניה, המנסה לקדם החלטה ברוח זו באיחוד האירופי. כן מהווה חזבאללה יעד לביקורת גוברת בזירה הפנימית בלבנון, תוך האשמתו באחריות לניהולה הכושל של המדינה ולאיומים על אוכלוסייתה, ולאחרונה גם תוך דרישה מפורשת לפירוקו מנשקו. נסיבות אלה, הן שהובילו לכך שחיזבאללה הסכים לפתיחת המשא ומתן על סימון הגבול, שאותו היה נחוש עד כה לטרפד.
- **ההסכמה על פתיחת משא ומתן לסימון הגבול הימי**, שהושגה לאחר כעשור של עיסוק בנושא, מהווה סמן חיובי: אם אכן משא ומתן זה יוביל להסכמה, יהיה בכך כדי לייצר אווירה חיובית שאפשר שתקל על דיאלוג ואולי תאפשר התקדמות להסכמות בנושאים נקודתיים נוספים, דוגמת סימון נקודות המחלוקת לאורך הגבול היבשתי; הבנות ושיתופי פעולה בתחום האנרגיה (חיפושי הגז והפקתו, אבטחת אסדות וסיוע באספקת

חשמל); קידום סיוע ישראלי לאוכלוסייה הלבנונית – למשל על ידי פתיחת "גדר טובה" לעבודה בצפון ישראל; ואולי אף הסכמה, במסגרת יישום החלטה 1701, בדבר הרחקת חזבאללה מה"קו הכחול", שאליו גלש בשנים האחרונות.

המכשולים העיקריים שבפני ניסיונות להסדרת היחסים

- **חזבאללה...חזבאללה...חזבאללה** – הארגון, המונע מאידיאולוגיה דתית-קיצונית ופועל כשלוחה של איראן, מהווה אבן הנגף העיקרית בפני כל ניסיון להסדרת היחסים בין ישראל ללבנון. חיזבאללה, אשר בלית ברירה, בשל הנסיבות הקשות הנוכחיות של לבנון והארגון עצמו, הסכים לפתיחת המשא ומתן על סימון הגבול, חוזר ומדגיש כי אין מדובר במשא ומתן מדיני. הוא ממשיך לבסס את מעמדו בזירה הלבנונית: לרשותו הכוח הצבאי הגדול ביותר במדינה והוא מתמיד במאמצי ההתחמשות באמל"ח מתקדם גם בזמנים קשים אלה; הוא משולב היטב במערכת הפוליטית הלבנונית ומשפיע על תהליכי קבלת ההחלטות. למעשה, חיזבאללה מנהל "מדינה בתוך מדינה". לפיכך, צפוי כי יפעל לטרפוד השיחות בנושא הגבול, ובוודאי יתנגד לקידום נוסף של הקשרים עם ישראל. בתוך כך, חיזבאללה צפוי לדחות כל דרישה לוותר על מעמדו המיוחד או להעביר את הנשק שברשותו לגורם אחר (לבנוני או זר). בשלב זה נראה, כי לא קיים גורם פנימי בלבנון או חיצוני, שביכולתו לפרוק את חזבאללה מנשקו בלי עימות צבאי.
- **חולשתם של מתנגדי חזבאללה במערכת הלבנונית** – לא ברור מיהם הגורמים במערכת הפוליטית הלבנונית אשר יהיו מוכנים לקדם מגעים רשמיים עם ישראל, נוכח חולשתן הברורה של המפלגות הפרו מערביות, המתנגדות לחזבאללה (מחנה ה-14 במאס). הממשלה הנוכחית בלבנון הינה ממשלת מעבר משותקת (התפטרה בעקבות האסון בנמל), והיא נשלטת בידי מחנהו של חזבאללה (מחנה ה-8 במאס). לראיה, חזבאללה, עם המפלגה השיעית הנוספת אמל, הכשיל לאחרונה את ניסיונו של הנשיא מקרון לסייע בהרכבת ממשלה מתפקדת שתפגע באינטרסים של הארגון, כשהוא תומך בחזרתו לראשות הממשלה של סעד חרירי, שכבר הוכח שאין ביכולתו לפגוע במעמד הארגון.
- **העוינות לישראל ברחוב הלבנוני** – ישראל זוכה ליחס עוין ברחוב הלבנוני, לא רק מצד תומכי חזבאללה. זאת כתוצאה מהנרטיב האנטי-ישראלי הנשמע ברחוב ובאמצעי התקשורת זה עשרות בשנים ומהשלכותיהן ההרסניות של המלחמות עם ישראל על מצבן של לבנון ואוכלוסייתה. עדות לכך הייתה דחיית הציבור על הסף את הצעות הסיוע של ישראל בעקבות האסון בנמל ביירות.

לסיכום, נראה שגם אם תושג הסכמה בין ישראל ללבנון בדבר סימון הגבול הימי, הסיכוי שהישג זה יוביל לשינוי אסטרטגי לטובה ביחסים בין הצדדים הינו נמוך. זאת כל עוד חזבאללה משמר את מעמדו והשפעתו בלבנון, ובתוך כך את הברית עם המפלגה הנוצרית הגדולה בלבנון, בהובלת הנשיא מישל עוון (FPM). עם זאת, ניתן לקדם מספר מאמצים שיכשירו את הקרקע לאפשרות שיווצרו נסיבות נוחות יותר להסדרה:

- דיאלוג עם צרפת וארצות הברית, המובילות את המאמצים לשיפור המצב בלבנון, ובמסגרתו להציע את התניית הסיוע המערבי ללבנון גם בגיבוש 'מפת דרכים' לפתרון הסוגיות שבמחלוקת בינה לבין ישראל, כדי ליצור יציבות ביטחונית, כמו גם לבחון יחד מהלכים להכלת השפעתו של חזבאללה.
- העלאת הסוגיה הלבנונית גם בשיחות עם ידידיה החדשים-ישנים של ישראל במפרץ הפרסי ולעודדם לתרום לשיפור היחסים בין ישראל ללבנון, בין השאר על ידי הבטחת חידוש הסיוע ללבנון מצידם בתמורה לשינוי הדרגתי של המדיניות הלבנונית מול ישראל וביחס לחזבאללה.
- שיח לא רשמי (track II) בין גורמים לבנונים מכל המגזרים והעדות לבין ישראלים, כדי ללמוד על מרחבי ההסכמה האפשריים ולנסות לגשר על תחומי המחלוקת.
- מאמץ תודעה מול הציבורים השונים בלבנון לחשיפת מהלכי חיזבאללה הפוגעים באינטרסים של המדינה הלבנונית, ולהבלטת המסר בדבר תרומתם החיובית הצפויה של היחסים עם ישראל לשיפור המצב בלבנון.